

**ПРАВО І ЛІТЕРАТУРА: ОГЛЯД VIII ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИХ
ЧИТАНЬ ПАМ'ЯТІ АКАДЕМІКА В. С. НЕРСЕСЯНЦА
(Москва, Інститут держави і права РАН, 2 жовтня 2013 р.)**

2 жовтня 2013 року у Москві відбулися чергові щорічні філософсько-правові читання, присвячені пам'яті академіка Владика Сумбатовича Нерсесянца. Організатором заходу традиційно виступив Інститут держави і права РАН, у якому видатний російський правознавець працював більшу частину життя.

Читання зібрали низку відомих вчених та молодих дослідників з країн СНД. Основний замисел організаторів полягав у спробі спільного осмислення традиційних варіантів розгляду теми «Право і література» з акцентом на проблемі взаємодоповнюваності правознавства і художньо-образного осягнення правової дійсності, а також ролі художньої літератури у правовій просвіті. Заявлена тема викликала великий інтерес серед філософів та правознавців і отримала у доповідях учасників різноманітні, іноді доволі неочікувані, інтерпретації.

Після вступного слова професора **В. Графського** (Інститут держави і права РАН) були заслухані пленарні доповіді, перша з яких презентувала міждисциплінарне осмислення концепції переходу до цивілізму В. Нерсесянца крізь призму шекспірівських сюжетів. Так, Росія порівнюється з Англією, зображеною у п'єсах «Король Лір» та «Гамлет», що переживає зміну епох, яка має «довгу тривалість» (термін Ф. Броделя), перебуваючи при цьому у стані поліфуркації. І так само як у фіналі п'єси з хаосу народжується новий порядок, так і у Росії нарешті має відбутися перехід до цивілізму (**Ю. Батурич**, «Країна гамлетівської свідомості (інтерпретація переходу до цивілізму за В. С. Нерсесянцем)»).

Наступні три доповіді, як, власне, і більшість представлених матеріалів, розкривали особливості правових образів в літературі. Так, доповідь **А. Ковлера** «Мораль і право: «послання» Альбера Камю (до 100-

річчя з дня народження письменника)» була присвячена образу правосуддя у творах видатного мислителя та правозахисника. Насичена маловідомими фактами біографії письменника та цікавими інтерпретаціями, доповідь викликала жваву дискусію, зокрема, щодо принципу «розуміти, а не судити», який, на думку доповідача, став життєвим девізом А. Камю.

Нероздільність права і моралі та пріоритет милосердя над справедливістю, притаманні етико-правовим поглядам А. Камю, водночас, на думку **В. Малахова**, є характерними рисами російської правосвідомості. У доповіді «Правда без милості: літературний образ права» він розкриває традиційне для свідомості росіян протиставлення милосердя і правосуддя та пов'язаний з цим трагічний образ останнього у російській класичній літературі, де людина звеличується як мученик, не здатний винести на собі непосильний тягар немилосердної правди. У результаті, література нав'язує читачу моральну позицію щодо юридичного права, яке, на думку доповідача, протистоїть праву звичаєвому.

Лінію виявлення літературних образів права продовжив **Ю. Пермяков**, який у своїй доповіді «Порядок і гармонія: два типи легітимності в російській прозі» наголошує на тому, що література завжди містить образ влади, в тому сенсі, що ліричний герой завжди виявляє себе у певному порядку речей та не співпадає з ним, і цей, зображений художніми засобами, конфлікт становить головну подію твору. Разом з цим, художня реальність, як правило, проектується на реальність правову, а тому письменник цілком здатний похитнути довіру до владних практик.

Дещо інше витлумачення отримала тема читань у доповіді **І. Борщ** «Світ права і художня література: проблеми міждисциплінарного сприйняття і взаєморозуміння», яка стала підсумковою у програмі пленарного засідання. Доповідачка розглянула позитивний і негативний підходи щодо можливості та сенсу міждисциплінарних дискусій, подібних тій, яка, власне, і відбувалась в рамках конференції. Так, противники цієї взаємодії стверджують, що література не здатна повідомити юристам нічого

об'єктивного та не впливає на їх професійні рішення. Її ж прихильники, навпаки, наполягають на тому, що література, як правило, здатна до більшої об'єктивності в описі суспільного життя і людських характерів, на яких має розумітись юрист. Крім людської природи, пов'язуючою ланкою між реальністю правовою і художньою виступає також мова, через яку і право, і література організують людське життя, таким чином, будучи сутнісно пов'язаними до будь-якого методологічного дослідження. Останнє ж не заперечує меж правознавства, а є зусиллям «перекладу», що робить можливим діалог знань.

Друга частина заходу пройшла у засіданнях двох секцій. Україна на читаннях була представлена такими доповідями: «Проблеми юридичного доказування у літературних прикладах» (Д. Бочаров, Дніпропетровськ), «Право як ступінь людської несвободи у романах-антиутопіях: літературні образи і способи опису (за творами Р. Бредбері, Є. Замятіна, Дж. Оруела, О. Хакслі)» (Д. Вовк, Харків), «Відсутня правова реальність Франца Кафки» (С. Максимов, Н. Сатохіна, Харків), «Право без держави: судові тяжби у «Сагах про ісландців»» (О. Стовба, Харків).

У цілому, читання виявили, з одного боку, практично повну відсутність подібних досліджень у вітчизняній юриспруденції, а з іншого, велику зацікавленість правознавців у таких дискусіях, підтвердивши значний потенціал заявленої проблеми та тісний зв'язок між правовою реальністю і світом художнього вимислу.

С. МАКСИМОВ

доктор юридичних наук,

член-кореспондент НАПрН України,

професор кафедри філософії

(Національний університет

«Юридична академія України

імені Ярослава Мудрого»)

Н. САТОХІНА

*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри філософії
(Національний університет
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»)*